

HÜMN MARDUKILE UGARITIST: KILLUKE VANA-LÄHIS-IDA NN IIOBI KIRJANDUST*

Andreas Johandi

Tartu Ülikool, usuteaduskond

Abstract

A Hymn to Marduk from Ugarit: A Piece of Ancient Near Eastern So-Called Job Literature

The current article presents the Estonian translation of a text that is known in scholarly literature as *A Hymn to Marduk from Ugarit* (tablet number R.S. 25.460). The text of the hymn has survived in one copy dating from ca. 14–13th century. The commentary added to the translation focuses on the motif of the „righteous sufferer“, traceable in the hymn and known most prominently from the biblical Book of Job and also from earlier ancient Near Eastern literature.

Keywords

Job literature · righteous sufferer motif · ancient Near Eastern religions · assyriology

Hilispronksiaegsest Ugariti linnast pärinev hümn jumal Mardukile on osa Vana-Lähis-Ida (VLI) rikkalikust nn „õige kannataja“ traditsioonist e motiivistikust, mis ühendab varasemat idamaist kirjavara esimese eelkristliku aastatuhande teiseks pooleks vanatestamentliku (VT) kuju saanud Iiobi raamatuga. Muistne Ugarit (tuntud ka nime all Raš Šamra, araabia keeles „apteegitilli neem“) asus tänapäeva Põhja-Süürias Vahemere ääres.¹ Ugarit oli hilispronksiaegses Lähis-Idas oluline sadamalinn, mille õitseage jäi ajavahemikku 15.–13. saj e.m.a. Linnriigi

---

* Uurimistööd on finantseerinud Eesti Teadusagentuur (PRG938 ja PUT1466).

¹ Informatiivne ja temaatiliselt laiahaardeline koguteos Ugariti kohta on Watson, Wyatt 1999.

hiilgeajale pani aluse vilgas kaubandustegevus suure osaga Ida-Vahemere regioonist, mille tulemusel kujunes Ugaritist paljurahvuseline kaubalinn, mis oli tugevalt mõjutatud mitmest ümbritsevast kultuurist (Egiptus, Hatti, Küpros, Süüria, Mesopotaamia jm). Ugariti hävitasid 1200. a e.m.a paiku saladuslikku päritolu nn mererahvad, kelle sissetung põhjustas arvukalt kataklüsme kogu Lähis-Ida regioonis.² Hoolimata asjaolust, et selles artiklis käsitletav hümn pärineb just Ugaritist, järgib see akkadikeelne tekst hümn kirjapaneku ajaks (u 14.–13. saj e.m.a)³ juba auväärse eas Mesopotaamia kirjakuultuuri traditsioone (vrd Cohen 2013: 174). Hümn keelt iseloomustab siiski kohalik lääneseemiidi värving, mille põhjal võib järeldada, et akkadi keel ei olnud teksti kirjanija emakeel.

Asjaolu, et hümn adressaat on just jumal Marduk, näitab samuti, et tegu on eelkõige Mesopotaamia kirjalikku traditsiooni kuuluva tekstiga, sest Ugariti panteonis Marduk olulist rolli ei mänginud – selles domineerisid Baal, El, Dagan, Anat jt lääneseemiidi jumalused.⁴ Seevastu Mesopotaamia panteonis sai Marduk esimeseks aastatuhandeks Mesopotaamia lõunaosa e Babüloonia panteoni peajumalaks, võttes liidripositsiooni üle panteoni varasemalt tipujumalalt Enlililt.⁵

Peamine Ugariti Marduki-hümn ning VT Iiobi raamatut liitev märksõna on mõlemas tekstis kõige erinevamaid vorme võttes kannatus. Nii võib mõlema traditsiooni üheks keskseimaks küsimuseks pidada pärimist kannatuste põhjuste järele. Kui püüda üldistada, siis näib VLI ja VT kannatusmotiivistiku peamine teoloogiline erinevus seisnevat lahknevates arusaamades süü ja kannatuse vahelisest korrelatsioonist. Kui VLI „Iio-bite“ – sellist nime ükski VLI hädaline tegelikult ei kandnud – arusaam selles küsimuses on ambivalentsem, siis VT Iiobi ettekujutuses prevaleerib ettekujutus rangemast põhjuse-tagajärje suhtest inimese toimimise ning selle tagajärgede – hüvitis või karistus – vahel.

² Mererahvaste kohta vt Oren 2000. Ugariti languse kohta vt nt Singer 1999: 704–733.

³ Yoram Cohen peab hümn „Ludlul bēl nēmeqi“ (vt lähemalt allpool) eelkäijaks ning arvab, et Ugaritis säilinud kirjanek on teksti hilisem versioon ja algupärand tuleks dateerida hilisesse Vana-Babüloonia perioodi (u 2000–1600 e.m.a) või sellele perioodile vahetult järgnevasse aega (Cohen 2013: 172).

⁴ Ugariti religiooni kohta vt ülevaatlilikult Wyatt 1999.

⁵ Marduki kohta vt Sommerfeld 1982, Oshima 2011, Barberon 2012, Johandi 2018; eesti keeles vt Annus 2001, Johandi 2016.

Nimelt jääb VT Iiob lõpuni „õigeks“ ja oma süüd otsesõnu ei tunnista⁶: ta on veendunud, et on käitunud veatult ning talle osaks langenud kannatused on ülekohtused. Sarnasel viisil väidavad ka mitme VLI teksti kannatajad esialgu, et nad on taevaste suhtes kõik õigesti teinud ning ei ole neid tabanud vaevu välja teeninud. Siiski poeb mitmesse VLI kannatajasse viimaks kahtlus, kas nad on jumalate kehtestatud maailmakorda siiski päris korrektselt adunud, ning nad kipuvad puhtsüdamlikult üles tunnistama isegi süütegusid, mille toimepanekust nad ise teadlikud ei ole. Nii on VLI kannatajatele traditsioonilise määratluse „õige kannataja“ asemel (vt Uehlinger 2007: 109) välja pakutud selliseid iseloomustusi nagu „ignorantne“ (Bricker 2000: 199) või ka „lojaalne“ kannataja (Sitzler 1995: 231), kes jääb jumalatele lõpuni truuks ega tõsta nende vastu ioblikku mässu.

Et olla süüdi ja saada selle eest karistatud, peab aga tegema midagi sellist, mis rikuks „õige toimimise“ reegleid jumala(te) ees. Milline oli siis õige toimimine VLI ja VT kannatajate kogemuses ja mis neid eristas? Nagu on korduvalt rõhutatud, seisnes õige toimimine VLI mõistes eelkõige kultuslike kohustuste (nt ohvriandide toomine) täpses täitmis, rituaalse puhtuse hoidmises ning palvetamises.⁷ Moraaliküsimused tänapäeva mõistes on VLI teoloogias enamasti tagaplaanil. Sellest ei tasuks siiski järeldada mingisugust moraalset relativismi, mis oleks kuidagi soosinud tapmist, varastamist vm transgressiivset käitumist.

VLI kirjavara põhjal võib pigem järeldada, et moraaliküsimused olid enam seotud inimeste sfääriga (Assmann 2017: 82–83). Seevastu Teise templi ajastu VT kihistuses, kuhu kuulub ka Iiobi raamat, olid moraaliküsimused otseselt seotud inimese ja (ainu)jumala suhtega. Näiteks võib siin tuua hiljemalt u viiendaks eelkristlikuks sajandiks välja kujunenud kümme käsku – sarnast moraalset „koodeksit“, millele oleks omistatud otseselt jumalik päritolu, VLI traditsioonis ei kohta (vrd Farber 1995: 1896).

Ilmselt kõige olulisem ning enim tähelepanu pälvinud VLI Iiobi problemaatikat käsitlev teos on neljale savitahvlile kirja pandud poem „Ludlul bēl nēmeqi“ (eesti keeles „Ma tahan kiita tarkuse isandat...“, edaspidi

⁶ Kõige lähemale jõuab Iiob sellele n-õ alandusredigeerija lisanduses Ii 42:1–6; vt ka kommentaare Nõmmik 2013: 275.

⁷ Religioosse praktika kohta Mesopotaamias vt nt Pongratz-Leisten 2013: 41–44.

Ludlul), mis käsitleb kõrgest soost haritud noormehe Šubši-mešrê-šakkani kannatuslugu, keda Marduk teose esimeses pooles nuhtleb, kuid kelle ta teose teises pooles haua äärelt tagasi toob ja endisele aujärjele tõstab. *Ludlul*'il on ühisosa ka siin käsitletava Marduki hümniga, seda mõnel juhul isegi üksikasjades.⁸ Rõõm on tõdeda, et juba kümme aastat on *Ludlul* olnud kättesaadav ka eestikeelsele lugejale (vt Annus, Lenzi 2011).

TRANSLITERATSIOON JA TÕLGE

Kui paljudest olulistest kiilkirjatekstidest on säilinud mitu versiooni, siis siin käsitletav hümn Mardukile on leitud ainult ühel, vaid osaliselt säilinud savitahvlil. Tahvel järjekorranumbriga R.S. 25.460 kaevati Raš Šamrast välja 1962. aastal (Oshima 2011: 205). Alles on ainult tahvli alumine pool, kokku on vähemalt mingigi jälg säilinud 46 tekstireast. Teksti tegeliku pikkuse kohta võib teha ainult oletusi. Näiteks Takayoshi Oshima on arvanud, et tekst oli tervikuna u 100 rida pikk (Oshima 2011: 205). Samahästi võib aga oletada, et tegu on ainult ühe tahvliga pikemast teosest, mis oli kirja pandud mitmele savitahvlile.⁹

Teksti *editio princeps*'i (kiilkirjateksti koopia, transliteratsioon, prantsuskeelne tõlge, kommentaarid) avaldas Jean Nougayrol 1968. aastal väljaandes Ugaritica (Nougayrol 1968: 265–273; kiilkirjateksti koopia: *ibid.*: 435). Teksti on hiljemgi korduvalt transliteeritud ja tõlgitud: vt von Soden (1969: 191–193; 1990: 140–143); Dietrich (1988: 91–94; 1991: 823–826; 1993: 62–67); Kämmerer 1998: 160–163; Foster (1997; 2005: 140–141); Arnaud 2007: 110–114; Oshima 2011: 205–215; Cohen 2013: 165–175.

Vastavalt assürioloogia konventsioonidele on transliteratsioonis akkadikeelsed sõnad kirjutatud kaldkirjas ja sumeri logogrammid püstkirjas ja suurte tähtedega; nurksulud tähistavad tekstiosi, mis pole säilinud, kuid mida saab konteksti põhjal ligikaudu taastada; punktidega täidetud nurksulud tähistavad tekstikohti, mille taastamine pole võimalik;

⁸ Kokkupuutepunktid Ugariti Marduki-hümni ja *Ludlul*'i vahel on täpsemalt välja toodud teksti kommentaarides.

⁹ Vrd nt Babüloonia loomiseepos „Enüma eliš“, mis pandi kirja seitsmele savitahvlile, või Gilgameši eepos, mis on säilinud 12 tahvlil.

ümarsulgudesse on lisatud sõnad, mis on vajalikud konteksti mõistmiseks; kursiivkirjas on toodud sõnad, mille tõlge on spekulatiivne.

Savitahvli esikälg

- 1'. 'MÁŠ.GI₆' HUL *it-taš-ka-n[a-ni]-m[a]* × N[A] × [××(×)]
 1'. Halb unenägu asetati mu peale [...]
 2'. *ši-ru-ú-a i-ta-a'-da-ra i-ma-a ki-ma* [×(×)]
 2'. Mu oomenid tumestusid, muutusid [...] sarnaseks.
 3'. *ul i-tar¹-raš^{1u}* HAL *pu-ru-us-sa-a-a*
 3'. Ei otsustanud ennustaja mu otsust,
 4'. *it-ta ul i-nam-na^{1d} da-a-a-nu*
 4'. tunnustähte ei anna taevane kohtunik.
 5'. *dal-ḥat-e-re-tum šu-ta-bu-lu₄ ši-ru*
 5'. Oomenid on pahupidi pööratud, ended on ära segatud,
 6'. *mu-uš-ša-ak-ku ša-ilu^{1u}* HAL *pu-ḥa-di*
 6'. unenäoasetaja viiruki ja ennustaja lambatalle
 7'. *ig-dam-ru um-ma-nu ša-ar-šu-ba-ša-a-a*
 7'. on täielikult ära kasutanud. Targad minu (juhtumi kohta) savitahvleid
 8'. *uš-ta-mu-ú ul iq-bu-ú a-da-mur-ši-ia*
 8'. arutasid, (aga) nad ei öelnud minu haiguse tähtaega.
 9'. *pag¹-rat* IM.RI.A *a+na qú-ud-du-di la-ma-dan-ni*
 9'. Koguneb perekond, et kummarduda (minu kohale) enne (mu) aega.
 10'. *qé-ru-ub sa-la-ti a+na-at-ku-li-im-ma iz-za-az*
 10'. Mu lähedane sugulane kannustab mind panema mu usalduse (jumalasse).
 11'. ŠEŠ-Ú-a *ki-ma maḥ-ḥe-e [d]a-mi-šu-nu ra-am-ku*
 11'. Mu vennad nagu ekstaatikud kümblesid oma veres,
 12'. NIN-Ú-a *šám-na gi-il-šá⁷-ni⁷ ú-ra-ḥa-PI¹-ni*
 12'. mu õed piserdasid mind peene õliga.
 13'. *a-di* EN *iš-šu-ú re-ši*
 13'. Kuni isand kergitas mu pead,
 14'. *mi-ta ú-bal-li-ṭa ia-ši*
 14'. surnu tõi tagasi ellu, minu!
 15'. *a-di^d* AMAR.UTU EN *iš-šu-ú re-ši*

- 15'. Kuni isand Marduk kergitas mu pead,
 16'. *mi-ta ú-bal-li-ṭa ia-ši*
 16'. surnu tõi tagasi ellu, minu!
 17'. *ʿa-[t]a-kal muṭ-ṭa-a-a a-ka-la*
 17'. Ma sõin killukese leiba,
 18'. *[áš-ta-ti ma]š-ti-tam da-ma-am ṭa-bu-ti*
 18'. [ma jõin j]anu verd ja soola.
 19'. *[mu-ši-t]a-ma ul i-ša-ab-ba-ta-an-ni šit-tum*
 19'. Öösel uni ei haaranud mind,
 20'. *[a-da-al-lí]p ka-la-a GI₆-ia*
 20'. olin unetu kogu mu öö.
 21'. *[mur-šu ik-ta-á]š-da-an-ni lib-bi bé-ri ka-ra-as-su*
 21'. Haigus vallutas mu, mu kõht oli nälginud, katastroof.
 22'. *[i-na mu]-ur-ša-am-ra-šu a+na-ku ar-ra-s[u]*
 22'. Haiguses, mida ma põdesin, ma kõhnusin.

Savitahvli tagakülg

- 23'. *[××××] × TI ša šu-ud-lu-pa-n[i]*
 23'. [...] mis mind üles ärritas.
 24'. *[×× di-m]a-ʿti¹-ia ki ku-ru-um-ma-ti-ʿia¹*
 24'. [...] mu pisarad olid nagu mu toidukord.
 25'. *[ša l]a ma-še-e^dAMAR.UTU ša da-la-li^dAMAR.UTU*
 25'. Mardukit ei tohi unustada, Mardukit peab kiitma!
 26'. *[i-n]a la-a^dAMAR.UTU ša-ru i-na pi-ia it-ta-ši-ma*
 26'. Ilma Mardukita oleks hingus mu suust välja pääsenud
 27'. *ʿù¹ en-tum <a>-ḥu-lap ul il-ta-si-ma-ku*
 27'. ja *éntum*-preestrinna poleks karjunud: „Ahulap!“
 28'. *[a-d]a-al-la-al a-da-al-la-al š[a b]e-lí*
 28'. Ma kiidan, ma kiidan oma jumala (tegusid)!
 29'. ^dAMAR.UTU *a-da-lal*
 29'. Mardukit kiidan!
 30'. *[ša DIN]GIR šab-ši a-da-al-la-al*
 30'. Vihase jumala (tegusid) kiidan!
 31'. *[ša]^diš-tar ze-ni-ti a-da-lal_x*
 31'. Raevuka jumalanna (tegusid) kiidan!
 32'. *[dul]-la dul-la la ta-ba-ia-áš dul-la*

- 32'. Kiitke, kiitke, te ei jää häbisse, kiitke!
 33'. [EN] ^dAMAR.UTU *a+na-ku at-na-ni-šu at-na-ni-šu*
 33'. [Isand] Marduk, ma palvetan ta poole, ma palvetan ta poole!
 34'. [E]N *im-ḥa-ša-an-ni ù i-re-mi-ina*
 34'. Isand lõi mind ja halastas mulle,
 35'. [ù]-*ki-la-an-ni ù ir-ku-sa-an-ni*
 35'. ta hoidis mind ja sidus mu kinni,
 36'. [i]ḥ-*pa-an-ni ù iš-mu-ṭá-an-ni*
 36'. ta murdis mu ja rebis mu välja (hädest),
 37'. ù-*par-ri-ra-an-ni ú-dáb-bi-qa-an-ni*
 37'. ta pillutas mu laiali ja liitis mu kokku,
 38'. *it-bu-ka-an-ni ù i-si-pa-an-ni*
 38'. ta valas mu välja ja kogus mu kokku,
 39'. *id-da-an-ni ù ú-ša-aq-qa-an-ni*
 39'. ta paiskas mu pikali ja tõstis mu üles,
 40'. *ul-tu pi-i mu-ti i-ki-ma-an-ni*
 40'. ta päästis mind surmasuust,
 41'. *ul-tu er-še-ti ú-še-la-an-ni*
 41'. ta tõstis mu üles manalast,
 42'. *ir¹-bir kak-ki ma-ḥi-ši-i-ia*
 42'. ta murdis minu lööja relvad,
 43'. *i-na ŠU qé-bi-ri-ia mar-ra i-ki-in*
 43'. ta võttis mu matjalt labida käest,
 44'. *ip-ta i-ni-ia ka-ti-ma-ti*
 44'. ta avas mu kaetud silmad,
 45'. [ši-i]t *pi-i-ia ul-te-te-šèr*
 45'. ta tegi korda mu suu väljendused,
 46'. [xxxx] xxxx [xxxx] xxxx [u]z¹-*ni-ia*
 46'. [...] mu kõrvad.

KOMMENTAARID

- 1'. Wolfram von Soden on oletanud, et säilinud osa ees seisis algselt ilmselt lühike hümn ning kannatajat tabanud hädade kirjeldus (von Soden 1990: 141), mille põhjust ennustaja ja unenäoseletaja ridade 3', 6'–7' ainetel selgitada ei oska.

- 2'. Sõna, mis väljendas, mille sarnaseks kannataja oomenid muutusid, ei ole säilinud.
- 3'. See rida tähendab, et elukutseline loomasisikonna põhjal ennustaja e haruspeks (sumeri *ḫal* / akkadi *barû*) ei suutnud kannataja tuleviku kohta adekvaatset ennustust anda. Võib tõlgendada ka nii, et kuna kannataja on surmale määratud, siis tal üleüldse puudubki tulevik, mida oleks võimalik ennustada. Mesopotaamia ennustuskunsti, maagia ja nõiduse kohta vt sissejuhatavalt Farber 1995.
- 4'. Taevase kohtuniku all peetakse tõenäoliselt silmas päikesejumal Šamašit, Mesopotaamia juriidika taevast patrooni.
- 5'. Vrd *Ludlul*, 1. tahvel, rida 51: „minu ended olid segamini paisatud, iga päev vastuolulised“ (Annus, Lenzi 2011: 636).
- 6'–7'. See tähendab, et unenäoseletaja ja ennustaja on ennete seletamiseks kasutatava substantsi (viiruki ja lambatalle) täielikult ära kasutanud, ilma et see tegevus oleks andnud mingeid vastuseid kannataja saatuse kohta.
- 7'. Siin savitahvliteks tõlgitud *ša-ar-šu-ba-ša-a-a* põhineb von Sodeni tõlgendusel, et see kirja pilt tähistab sõna *imsaršubbâ* (von Soden 1990: 141, joonealune märkus nr 7), mis tähendab teatud spetsiifilist tüüpi savitahvlit. Tegu on akkadi laenuga sumeri keelest (sumeri *im*, 'savi'; *sar* 'kirjutama'; *šub* 'maha asetama' e 'maha märkima'; kokku umbkaudu „savi(tahvel) kirjutise ülestähendamiseks“). Vt ka CAD I–J, 138, *sub imsaršubbû*.
- 8'. Saab tõlgendada nii, et targad ei osanud öelda, millal kannataja paraneb (või sureb).
- 9'. Seda rida tuleks mõista nii, et kannataja perekond on juba ette veendunud tema haiguse fataalsetes tagajärgedes; vrd *Ludlul*, 2. tahvel, read 114–120 (Annus, Lenzi 2011: 642–643); 4. tahvel, read 29–38 (Annus, Lenzi 2011: 648).
- 10'. Raskesti mõistetav rida, nagu nähtub ka varasematest interpretatsioonidest, mis on kõik erinevad. Siin esitatud tõlge järgib D. Arnaud' versiooni (Arnaud 2007: 112). Vrd „My next of kin stood by ready for the wake“ (Foster 2005: 410); „The in-laws stand *darkly*“ (Oshima 2011: 209); „The kin by marriage were standing *as gloom was imposed*“ (Cohen 2013: 167); „der Nahestehende (meiner) Verwandtschaft

stand trauernd da“ (Dietrich 1991: 824); „nah ist mein Gesinde, steht da, um Bekümmern zu zeigen“ (von Soden 1990: 142); „ein Verwandter (meiner) Familie trat vor Kummer herzu“ (Kämmerer 1998: 161); „ma famille la plus intime est là pour me reconforter“ (Nougayrol 1968: 269).

- 11'. Veres kümblemise puhul on tõenäoliselt tegu enesevigastuslike matuserituaalidega, mis olid seotud Ištari kultusega. Jumalanna kultust iseloomustasid ekstaatilised tantsud ja kultustegevused (vt nt de Jong 2007: 289, joonealune märkus nr 16). Terminil „ekstaatik“ (assüüria k *mahhû*, babüloonia k *muhhû*) on VLI-s pikk ajalugu. Mõistet on dokumenteeritud alates Uri III riigi perioodist (21. saj e.m.a) kuni Uus-Babüloonia ajastuni (626–539 e.m.a) (Parpola 1997: XLV–XLVI). Kuigi tänapäeva uurijatel on mõiste *mahhû* taga seisvaid täpsemaid tähendusnüansse keeruline välja selgitada (nagu paljude VLI omakeelsete terminite puhul), on teada, et mõiste tähistab templipersonali hulka kuulunud elukutset. Sõna *mahhû* on tuletis akkadi verbist *mahû*, mis tähendab 'hulluks minema, pööraseks muutuma', mis viitab muudetud meeleseisundis avalduvale võimele jumalikke sõnu vastu võtta ja edasi anda (Nissinen 2003: 6). Seega on tegu etümoloogiliselt sobilikku nimetusega templekstaatikule.

Uus-Assüüria perioodil kasutati mõistet *šipir mahhê*, „ekstaatikute sõnumid“ kuninglikes raidkirjades, mis sellele žanrile omasel pomposel toonil vahendasid Assüüria monarhile mitmete jumalate õnnistust ja instruksioone. Nii teavitavad regulaarsed ekstaatikute sõnumid ametisse asuvat kuningas Asarhaddoni (680–669 e.m.a) sellest, et tema preesterlik troon seisab pikka aega kindlatel alustel (Nissinen 2003: 143; de Jong 2007: 289). Sama kuningas kiitleb hiljem, et pidevad sõnumid ekstaatikutelt ja sõnumid jumalaltel ja jumalanna Ištariil sisendavad temasse julgust (Nissinen 2003: 141; de Jong 2007: 290). Asarhaddoni pärija kuningas Aššurbanipal (668–627 e.m.a) seevastu saab ekstaatikute sõnumite kaudu julgustavaid teateid Aššurilt ja Mardukilt enne otsustavat ja võidukat lahingut Eelami kuninga Teummani vastu (Nissinen 2003: 149; de Jong 2007: 290) ning korraldusi Ištariil, kes käsib Aššurbanipalil taastada oma kultuse ühes Niineve templis (Nissinen 2003: 143–144; de Jong 2007: 290). Ištari kohta vt Westenholz 2007, eesti keeles Johandi 2015.

- 12'. Õed võivad surnut enne matuseid. Daniel Arnaud (2007: 113) kahtlustab, et ridades 11'–12' on tegu hüperboolse musta huumoriga. Nt 12. rea järgi valavad õed Arnaud' tõlgenduses kannataja peale terve anumatäie (logogramm kir_o) õli.
- 13'–16'. Tüüpvõte akkadi kirjanduses: katrään e tetrakoolon jaguneb kaheks väga sarnaseks, vaid pisut modifitseeritud kupletiks e bikooloniks.
- 18'. Võimalik, et sool tähistab siin kannataja palavikulist nutmist või higistamist (vrd rida 24'). Alternatiivina võib olla mõeldud soola kasutamist purgatiivina (soola kui purgatiivi kohta Babüloonia meditsiinis vt George 2016: 6–9).
- 19'–20'. Unetuse motiivi kohtab ka Iiobi raamatus (Ii 7:4): Kui pikali heitsin, siis ütlesin: / „Millal tõusen?“ Ja `alati õhtuti', / siis küllastusin rahutusest kuni aoni (Nõmmik 2013: 45). Unetus on ka VLI kirjavaras mitmetahuline ja levinud, kuid seni vähe süstemaatilist käsitlemist leidnud motiiv (vt nt Guinan 2009–2011: 198–200). Lisaks kannatajate unetusele võib eristada nt käratsevate inimeste põhjustatud jumalate unetust: tuntuim näide seda tüüpi insomnia kohta on Babüloonia veeuputuslugu „Atra-ḫasīs“ (vt Lambert, Millard 1969; Foster 2005: 227–280). Veel kohtab unetuse motiivi kuninglikes raidkirjades, kus kuningad presenteerivad end kui vagaduse muster-näidiseid, kes katkematu kultuskohustuste täitmise tõttu ei leia aega isegi magamiseks, vt nt Nebukadnetsar I (1125–1104 e.m.a) raidkirja B.2.4.9 ridu 5–11 (RIMB 2: 29).
- 21'. Arusaamatu rida. Siin ära toodud tõlge on spekulatiivne. Vrd „My heart [ ] me, my(!) mind ...“ (Foster 2005: 410); „Heart[ache has cau]ght me *in the midst of annihilation*“ (Oshima 2011: 209); „... My heart ... *My belly was starved*“ (Cohen 2013: 167); „Mein Herz [jagte] mich stets – denn meine Opferschau war eine Katastrophe“ (Dietrich 1991: 825); „[Es.....]... mich mein Herz, hungrig ist sein Inneres“ (von Soden 1990: 142); „Immer wieder verfolgte mich mein Gewissen; Meine Opferschau war eine Katastrophe“ (Kämmerer 1998: 161); „au sein (même) des rêves la tombe [ne cesse de] me [pour]suivre“ (Nougayrol 1968: 269); „Mon cœur me [ba]t, son estomac vomit“ (Arnaud 2007: 112).

- 22'. Et verb *ar-ra-su* tähendab „ma kõhnusin“, on oletus lääneseemiidi verbi-juure *rz'* põhjal, vt CAD R: 183. Vt ka von Soden 1969: 191; Cohen 2013: 170.
- 23'. Rea algus pole säilinud. Juttu on millestki/kellestki, mis/kes kannatajas ärritust põhjustas.
- 24'. Vrd rida 18'. Sarnane kujundikeel on tuttav ka VT-st, Ps 42:4: Mu silmavesi on mulle leivaks ööd ja päevad. Piibliteksti tõlge pärineb Eesti Piibliseltsi 1997. aasta väljaandest.
- 26'. Siin „hinguseks“ tõlgitud akkadikeelse sõna *šāru* (*ša-ru*) baastähendus on „tuul“.
- 27'. *ēntum* (sumeri *en*) oli kõrge staatusega preestrinna (vt lähemalt Salla-berger, Huber Vuillet 2003–2005: 626–627). Tuntuim *en/ēntum* oli Vana-Akkadi kuninga Sargoni (2334–2279 e.m.a) tütar Enheduana, kes tegutses selles ametis Uri linnas, olles mh ka Uri patroonjumaluse, kuujumal Nanna kultuslik abikaasa. Preestrinna Enheduana võib olla ka esimene nimepidi teatud kunstluuletaja maailma ajaloos (Enheduana kohta vt Sazonov 2010).
- Sõna *ahulap* võib tõlkida kui „on küllalt!“ või „aitab!“ (vt lähemalt Annus, Lenzi 2011: 638, joonealune märkus nr 7).
- 34'–39'. Sarnastest jumala vastuoksete omaduste paaridest koosneb ka *Ludlul'*i avahümn (read 1'–40', vt Annus, Lenzi 2011: 634–636). Lähedase näite leiab ka Iiobi raamatust (Ii 5:18): Sest Tema on see, kes haavab ja kes seob, / Tema lööb ja Tema 'käed' ravivad (Nõmmik 2013: 41).
- 43'. Kuigi ei saa kindlalt väita, et see seos on hümn autori meeles mõl-kunud, on huvitav märkida, et jumal Mardukit on mitmes nii tekstilises kui ikonograafilises allikas seostatud just labidaga. Labidas või kühvel (akkadi sõna *marru* on laen sumerikeelsest sõnast ^{ges}mar, logogramm ^{ges} on siin puidust esemeid tähistav determinatiiv). Kuigi sõna *mar/marru* ja nimi Marduk on kõlaliselt sarnased, võib oletada, et ühendus labida ja Marduki vahel ei piirdu ainult paronomaasiaga, vaid tööriista ja jumalat ühendab ka mingi funktsionaalne seos. Kuna Mesopotaamia põllumajanduse efektiivsus sõltus väheste sademete tõttu eelkõige niisutuskraavide võrgustikust, on Takayoshi Oshima järeldanud, et ühendus tööriista ja jumala vahel seisneb Marduki

- rollis niisutuskraave rajava viljakusjumalana (Oshima 2006).
- 40'–46'. Neis ridades ei keskendu autor enam jumala vastandlikele omadustele, vaid toob välja ainult Marduki päästva tegevuse, mis päädid kannataja tervenemisega.
- 45'. Ehk muutis kannataja kõne arusaadavaks.

Kasutatud kirjandus

- Annus, Amar. 2001. „Paabeli Marduk ja Hammurapi“. *Tuna*, 4: 9–19.
- Annus, Amar; Lenzi, Alan. 2011. „Poeem õiglasest kannatajast (*Ludlul bēl nēmeqī*)“. *Akadeemia*, 23: 631–651.
- Arnaud, Daniel. 2007. *Corpus des textes de bibliothèque de Ras Shamra-Ougarit (1936–2000) en sumérien, babylonien et assyrien*. Aula Orientalis – Supplementa, 23. Barcelona: AUSA.
- Assmann, Jan. 2017. *Moosese eristus ehk monoteismi hind*. Tõlkinud Olavi Teppan. Bibliotheca Controversarium. Tallinn: TLÜ kirjastus.
- Barberon, Lucile. 2012. *Les religieuses et le cult de Marduk dans le royaume de Babylone*. Mémoires de N.A.B.U., 14. Paris: SEPOA.
- Bricker, Daniel B. 2000. „Innocent Suffering in Mesopotamia“. *Tyndale Bulletin*, 51: 193–214.
- CAD I–J= *The Assyrian Dictionary of the University of Chicago*, Vol. 7, I and J (1960), edd. A. Leo Oppenheim *et al.* Chicago: The Oriental Institute.
- CAD R= *The Assyrian Dictionary of the University of Chicago*, Vol. 14, R (1999), edd. Erica Reiner, Martha T. Roth *et al.* Chicago: The Oriental Institute.
- Cohen, Yoram. 2013. *Wisdom from the Late Bronze Age*. Writings from the Ancient World, 29. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Dietrich, Manfred. 1988. „Marduk in Ugarit“. *Studi Epigrafici e Linguistici sul Vicino Oriente antico*, 5: 79–101.
- Dietrich, Manfred. 1991. „Lobgesang auf die Heilkunst Marduks“. *Religiöse Texte*, edd. Manfred Dietrich *et al.* Texte aus der Umwelt des Alten Testaments, 2: 823–826. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn.

- Dietrich, Manfred. 1993. „Babylonian Literary Texts from Western Libraries“. *Verse in Ancient Near Eastern Prose*, edd. Johannes C. de Moor, Wilfred G. E. Watson. *Alter Orient und Altes Testament*, 43: 41–67. Kevelaer/Neukirchen-Vluyn: Butzon & Bercker/Neukirchener.
- Farber, Walter. 1995. „Witchcraft, Magic, and Divination in Ancient Mesopotamia“. *Civilizations of the Ancient Near East*, edd. Jack M. Sasson *et al.*: 1895–1909. New York: Charles Scribner’s Sons.
- Foster, Benjamin R. 1997. „A Sufferer’s Salvation“. *The Context of Scripture, Vol. I: Canonical Compositions from the Biblical World*, edd. William W. Hallo, K. Lawson Younger, Jr.: 486. Leiden: Brill.
- Foster, Benjamin R. 2005. *Before the Muses: An Anthology of Akkadian Literature*. Third Edition. Bethesda, Maryland: CDL Press.
- George, Andrew R. 2016. *Mesopotamian Incantations and Related Texts in the Schøyen Collection*. Cornell University Studies in Assyriology and Sumerology, 32. Bethesda, Maryland: CDL Press.
- Guinan, Ann K. 2009–2011. „Schlaf“. *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 12, ed. Michael P. Streck: 195–202. Berlin: Walter de Gruyter.
- Johandi, Andreas. 2015. „Kuningas Ammī-ditāna hüm̄n Ištarile“. *Idakiri: Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi aastaraamat*, 20: 56–66.
- Johandi, Andreas. 2016. „Marduki ja Jahve soosik: Pärsia kuningas Kyros II ja tema taevased patroonid Vana Testamendi tekstides ja Kyrose silindril“. *Usuteaduslik Ajakiri*, 70: 3–25.
- Johandi, Andreas. 2018. „Some Remarks about the Beginnings of Marduk“. *Conceptualizing Past, Present and Future: Proceedings of the Ninth Symposium of the Melammu Project Held in Helsinki / Tartu May 18–24, 2015*, ed. Robert Rollinger: 551–573. Münster: Ugarit-Verlag.
- de Jong, Matthijs J. 2007. *Isaiah among the Ancient Near Eastern Prophets: A Comparative Study of the Earliest Stages of the Isaiah Tradition and the Neo-Assyrian Prophecies*. Supplements to the Vetus Testamentum, 117. Leiden: Brill.
- Kämmerer, Thomas R. 1998. *šimā milka: Induktion und Reception der mittelbabylonischen Dichtung von Ugarit, Emār und Tell el-’Amārna*. *Alter Orient und Altes Testament*, 251. Münster: Ugarit-Verlag.
- Lambert, Wilfred G.; Millard, Alan R. 1969. *Atra-ḫasis: The Babylonian Story of the Flood*. Oxford: At the Clarendon Press.
- Nissinen, Martti. 2003. *Prophets and Prophecy in the Ancient Near East*.

- Writings from the Ancient World, 12. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Nougayrol, Jean. 1968. „Textes Suméro-accadiens des archives et bibliothèques privées d’Ugarit“. *Ugaritica V*, edd. Claude F. A. Schaeffer *et al.*: 1–446. Paris: Geuthner.
- Nõmmik, Urmas. 2013. *Iiobi raamat*. Tõlkinud ja kommenteerinud Urmas Nõmmik. Piibel kontekstis, 1. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Oren, Eliezer D. (ed.). 2000. *The Sea Peoples and Their World: A Reassessment*. University Museum Monograph, 108. Philadelphia: University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology.
- Oshima, Takayoshi. 2006. „Marduk, the Canal Digger“. *Journal of the Ancient Near Eastern Society of Columbia University*, 30: 77–88.
- Oshima, Takayoshi. 2011. *Babylonian Prayers to Marduk*. *Orientalische Religionen in der Antike*, 7. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Parpola, Simo. 1997. *Assyrian Prophecies*. State Archives of Assyria, 9. Helsinki: Helsinki University Press.
- Pongratz-Leisten, Beate. 2013. „Mesopotamia“. *The Cambridge Companion to Ancient Mediterranean Religions*, ed. Barbetta Stanley Spaeth: 33–54. Cambridge: Cambridge University Press.
- RIMB 2= Frame, Grant. 1995. *Rulers of Babylonia: From the Second Dynasty of Isin to the end of Assyrian Domination (1157–612 BC)*. The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Babylonian Periods, 2. Toronto: University of Toronto Press.
- Sallaberger, Walther; Huber Vulliet, Fabienne. 2003–2005. „Priester. A. I. Mesopotamien“. *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 10, edd. Dietz Otto Edzard, Michael P. Streck: 617–640. Berlin: Walter de Gruyter.
- Sazonov, Vladimir. 2010. „Printsess En-hedu-Ana: Kuujumala abikaasa ja esimene luuletaja?“. *Akadeemia*, 4: 659–670.
- Singer, Itamar. 1999. „A Political History of Ugarit“. *Handbook of Ugaritic Studies*, edd. Wilfred G. E. Watson, Nicolas Wyatt: 603–733. Leiden: Brill.
- Sitzler, Dorothea. 1995. „Vorwurf gegen Gott“: Ein religiöses Motiv im Alten Orient (Ägypten und Mesopotamien). *Studies in Oriental Religions*, 32. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag.
- von Soden, Wolfram. 1969. „Bemerkungen zu einigen literarischen Texten in

- akkadischer Sprache aus Ugarit“. *Ugarit-Forschungen*, 1: 189–195.
- von Soden, Wolfram. 1990. „Klage eines Dulders mit Gebet an Marduk“. *Weisheitstexte, Mythen und Epen*, edd. Willem H. Ph. Römer, Wolfram von Soden. *Texte aus der Umwelt des Alten Testaments*, 3/1: 140–143. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn.
- Sommerfeld, Walter. 1982. *Der Aufstieg Marduks: Die Stellung Marduks in der babylonischen Religion des zweiten Jahrtausends v. Chr.* Kevelaer/Neukirchen-Vluyn: Butzon & Bercker/Neukirchener.
- Uehlinger, Christoph. 2007. „Das Hiob-Buch im Kontext der altorientalischen Literatur- und Religionsgeschichte“. *Das Buch Hiob und seine Interpretationen: Beiträge zum Hiob-Symposium auf dem Monte Verità vom 14.–19. August 2005*, edd. Thomas Krüger et al.: 97–163. Zürich: Theologischer Verlag Zürich.
- Watson, Wilfred G. E.; Wyatt, Nicolas. (edd.). 1999. *Handbook of Ugaritic Studies*. *Handbuch der Orientalistik*, 39. Leiden: Brill.
- Westenholz, Joan Goodnick. 2007. „Inanna and Ishtar in the Babylonian World“. *The Babylonian World*, ed. Gwendolyn Leick: 332–347. New York: Routledge.
- Wyatt, Nicolas. 1999. „The Religion of Ugarit: An Overview“. *Handbook of Ugaritic Studies*, edd. Wilfred G. E. Watson, Nicolas Wyatt: 529–585. Leiden: Brill.